

Zini, sargā, copē!

Salacā un tās pietekās sācies vērienīgs projekts *Life is Salaca*

Šomēnes Salacā un tās pietekās noslēgušies vērienīgi lauka darbi – dabas eksperti, izstaigājot vai izlaivojot apsekojuši un pēc iepriekš izstrādātas metodikas izvērtējuši upes 71 km garumā. Šī ir viena no vairākām aktivitātēm apjomīgajā projektā *Life is Salaca*, ko īsteno Valsts mežzinātnes institūts *Silava*, Dabas aizsardzības pārvalde (DAP), Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs, zinātniskais institūts *BIOR* un biedrība *Makšķernieku klubs «Salackrasti»*. Aizvadītajā rudenī sāktais projekts paredz dažādus pasākumus, lai Salacas daļbaseinā uzlabotu upju kvalitāti un ilgtermiņā saglabātu tur esošās dabas vērtības. Par projektu un tajā veicamo sarunā ar DAP pārstāvēm – *Life is Salaca* koordinatori **Laumu VIZULI-KAHOVSKU** un vadošo biotopu ekspertu **Lindu UZULI**.

Projekta *Life is Salaca* koordinatore Lauma Vizule-Kahovska (no kreisās) un vadošā biotopu eksperte Linda Uzule Korģe netālu no tās ietekas Salacā

Būtiska sadarbība un daudzpusīgs izvērtējums

Life is Salaca ilgs līdz 2028. gadam. Projekta laikā plānotas dažādas aktivitātes, t.sk. upmalu mežu apsaimniekošana, straujteču atjaunošana, kā arī dabas parka *Salacas ieleja* dabas aizsardzības plāna izstrāde, balstoties uz projektā iegūtajiem rezultātiem, vadlīniju sagatavošana videi draudzīgai upmalu mežu apsaimniekošanai, kā arī labākai praksei straujteču atjaunošanā. Šoreiz vairāk runājam tieši par projekta teritorijas izpēti un apjomīgo datu apkopošanu izmantošanai turpmākajās *Life is Salaca* aktivitātēs.

Projektā iesaistītie dabas eksperti šovasar paveikuši ļoti daudz, apsekojot un kartējot upes kopumā 71 km garumā. Salacas baseinā tik apjomīga un pilnvērtīga datu ievākšana norisinājusies pirmoreiz. Ekspertu komanda ir ļoti plaša – biotopu, zivju, ūdeņu ekoloģiskās kvalitātes, bezmugurkaulnieku un citi speciālisti. – *Šī sadarbība projektā ir ļoti vērtīga, jo upes tiek izvērtētas iespējami daudzpusīgāk. Piemēram, BIOR eksperti pēc upes grunts sastāva, tās platuma un dziļuma nosaka, vai upe ir piemērota lašveidīgajām zivīm, vai upe ir piemērota nārsta vietas, tāpat atzīmē šķēršļus, kas tām varētu traucēt, – stāsta L. Uzule. Tādējādi, identificējot vietas, kur atjaunojamas zivju dzīvotnes, būs garantija, ka apsaimniekošanas darbiem izvēlētas lašveidīgo potenciālajam nārstam vispiemērotākās vietas.*

Arī gatavošanās upju apsekošanai bija ne mazāk apjomīga. Bija jāizstudē kartes, jāapzina piekļuves vietas upēm. Salacas gadījumā (to apsekoja laivojot) bija jāsaprot, kur var ielaist laivu un kur pēc tam izklūt krastā. Dažkārt ar visām nepieciešamajām mantām līdz vietai, kur ekspertiem var atbraukt pakal, nācies iet pat vairākus kilometrus. Bija arī jāsaplāno, kuri eksperti strādās kuros posmos. Ļoti lielu atspaidu viņiem sniedz modernās tehnoloģijas – pārbaudīt kartes un sekot līdzī savai atrašanās vietai kļuvis daudz vieglāk. Ekspertu darbs ir daudzveidīgs, interesants un izaicinājumu pilns. Bet tas ir ļoti atkarīgs no laikapstākļiem. Neskatoties uz to, vai laukā negaiss vai +30 grādu karstums, viņiem jāseko iepriekš sastādītajam grafīkam. Arī dunduri, odi, bebru alas, nātres līdz padusēm un citas lietas šo speciālistu

ikdienā ir normāla parādība. Mūspusē ieteikts uzmanīties arī no lāčiem.

Upe parāda sateces baseinā notiekošo

Šāda rūpīga ūdensteču apsekošana notiek, lai ievāktu dažādus upju raksturlielumus, parametrus, kas ļauj saprast, kāda ir upes kvalitāte, īpašu uzsvaru liekot uz hidromorfoloģisko pusi, proti, tās fiziskajām īpatnībām. L. Uzule skaidro, ka šajā projektā izstrādāta jauna metodika upju veselības stāvokļa novērtēšanai – vienotais jeb harmonizētais biotopu un hidromorfoloģijas protokols. Tas veidots un saskaņots tā, lai to vienlīdz labi varētu izmantot visas projektā iesaistītas organizācijas, kas katra līdz šim, apsekojot kādu upes posmu, aizpildīja savu specifisku protokolu. Korģe un tai līdzīga lieluma upes tas tiek pildīts ik uz 500 m, savukārt Salacā – ik upes kilometram. Protokols sastāv no vairākām lappusēm, tajā iekļauta dažāda informācija (kāda ir gultne, vai ūdenstece ir taisna vai likumota, kādi ir krasti – nostiprināti vai dabiski, vai un kādi ir traucējumi upes plūdam, piemēram, cilvēku veidoti aizsprosti, akmeņi krāvumi vai sanesumi, kāda krastos ir veģetācija, cik tā kompleksa vai vienveidīga). Papildus tam vienā upes posmā 100 m garumā ļoti detalizētā veidā tiek novērtēta tieši visa upē sastopamā veģetācija – gan virsūdens un peldlapu, gan iegrimušie augi, tai skaitā sūnas un aļģes. Projekta koordinatore Lauma norāda: – *Ūdensaugi ir vieni no tiem, kas ļoti labi parāda to, kādi ir apstākļi upē. Piemēram, sārtalģes sastopamas tikai tiros ūdeņos, bet, ja ir daudz zaļalģu, ūdenī ienāk daudz vairāk barības vielu, nekā upe ar tām spēj tikt galā. Tā ir piesārņota. Šāds aizpildīts protokols var ļoti labi "pastāstīt", kā upe jūtas, – vai viss kārtībā vai arī cilvēks ar saimniecisko darbību ir to ietekmējis. Līdz ar to varam saprast un domāt, vai upei nepieciešams palīdzēt un kā to izdarīt. L. Uzule uzsver, ka upe parāda, kas notiek tās sateces baseinā. – Katrai upei ir sateces baseins, no kurienes tā savāc visus savus ūdeņus. Viss, kas tajā notiek, agrāk vai vēlāk atspoguļojas konkrētajā upē. Tādējādi par aizaugumu Salacā ir atbildīgi ne tikai tie, kuri dzīvo pašā upes krastā, bet visā tās sateces baseinā. Par to vairāk jārunā un jāstāsta, un tas arī ir viens no šī projekta mērķiem.*

Vēl viens lielums, ko iekļauj izpētes pro-

tolokā, ir bezmugurkaulnieki, piemēram, gliemenes. – *Tie pat vēl labāk nekā augi spēj parādīt, kā upe jūtas. Bez mugurkaulnieki ūdens vidē uzturas ilgāk. Piemēram, ziemeļu upespērlene, kas Latvijā sastopama vairs tikai dažās upēs, sev tīkamā vidē un pie labvēlīgiem nosacījumiem spēj nodzīvot pat simts un vairāk gadu. Dabā viss ir ciešām saitēm saistīts. Gliemenes ir filtrētājorganismi, kas dienas laikā spēj caur sevi izfiltrēt pat 80 litrus ūdens. Ja upē ir izteikta sedimentācija, tajā no apkārtējām teritorijām ienāk par daudz augsnes daļiņu, gliemenes tamdēļ var piesērēt un aiziet bojā. Ja ieraugām daudz mirušu gliemeņu, ir diezgan skaidrs, ka upē kaut kas nav kārtībā, – skaidro vadošā biotopu eksperte.*

Viss ir ciešām saitēm saistīts

Pirmais pārskats par šovasar projektā apzināto būs pieejams jau rudenī. Vērtējot posmus, ko pati apsekojusi, biotopu eksperte L. Uzule vērtē, ka Salacas baseina upēs situācija ir mainīga. Pašā Salacā vietām ir seklāki posmi, kas ar dažādiem ūdensaugiem aizauguši ļoti stipri. Šajās vietās dominē virsūdens augi – ezermeldri. Šī auga sakņu sistēma ir dziļa un veidojas tik blīva, ka radusies audze vairs nav interesanta nevienam citam dzīvīgam organismam. – *Tas liecina, ka attiecīgajā vietā nonācis pārāk daudz barības vielu. Iespējams, tas noticis jau krietni augstāk, jo Salacas gadījumā diezgan liela problēma ir Burtnieks, kas pats ir diezgan piesārņots. Salacai jācīnās gan ar tā problēmu, gan visu, kas notiek upes baseina līmenī, – secina L. Uzule. Korģe no hidromorfoloģiskā viedokļa ir ļoti skaista upe, kas ar saviem akmeņiem reizumis atgādina nevis Latvijas, bet kādu augstkalnu reģionu ūdensteci. Eksperte norāda, ka Korģē dažās vietās ir gana lieli koku sagāzumi, pirms kuriem veidojas papildu sanesumi. Ik pa laikam novērojami arī bebru dambji. Līdzīgi ir Svētupē – ir ļoti skaisti posmi, kur viss šķiet kārtībā un cilvēka palīdzīgā roka nav nepieciešama, bet konkrētās vietās upe būtiski aizaugusi, tajā ir koku sagāzumi vai bebru dambji.*

Jāpiemin, ka šie ir tikai pirmie dabas ekspertu iespaidi par projekta upēm. Ekspertu aizpildītie protokoli vēlāk tiks ievadīti datubāzēs, kur tiem rēķinās dažādus kvalitātes indeksus, veiks analīzi, aplēsīs ekoloģisko un biotopu kvalitāti utt. Tas viss krietni izvērstāk atspoguļos situāciju

upēs. *Life is Salaca* koordinatore akcentē, ka vērtīgas, dabiskas upes atslēgvārds ir *daudzveidība*. Tajā jābūt dažādiem apstākļiem, lai veidojas mozaika, – gan virsūdens, gan iegrimušiem augiem, seklākām un dziļākām vietām, akmeņiem un sērēm, tāpat noēnotiem un saulainiem krasta posmiem. Upei svarīgi, lai tā nav ne pilnībā aizaugusi, ne pilnībā noēnota, jo tad nav sastopami ūdensaugi, kamdēļ nav arī mazo ūdens organismu, bezmugurkaulnieku un attiecīgi arī barības bāzes zivīm. – *Veidojas ķēdīte. Viss ir ļoti kompleksi – izmainot tajā vienu posmu, varam gan palīdzēt, gan izdarīt tikai sliktāk. Tāpēc jāsaprot, kur, ko un kāpēc darām. Mēģināsim plānotos apsaimniekošanas darbus paveikt maksimāli labi, dabai draudzīgi, lai saglabātu Salacā vērtīgo un palīdzētu upei, – skaidro L. Vizule-Kahovska.*

Svarīga pēctecība

Jau šogad trijos Salacas posmos plānots sākt straujteču atjaunošanu, ko veiks makšķernieku klubs *Salackrasti*. Projekta turpmākajos gados paredzēts atjaunot kopumā 20 ha biotopu (16 ha Salacā un 4 ha Jaunupē). – *Tamdēļ datu ievākšana šogad ir ļoti svarīga, lai visi pēc tam veicamie pasākumi būtu datos balstīti un zinātniski pamatoti, – teic biotopu eksperte. Life is Salaca lielais pluss ir tas, ka ekspertu komanda ar praktiskā darba veicējiem plecu pie pleca strādās visu projekta laiku, komunicējot, diskutējot un kopīgi meklējot labākos risinājumus.*

Pamatojoties uz iegūtajiem datiem par upes hidromorfoloģisko kvalitāti, tiks veidota arī jauna pieceļa saldūdeņu apsaimniekošanā, apvienojot divu direktīvu (Ūdens struktūrvienības un Biotopu) prasības. Tas ļaus izveidot racionālāku monitoringa sistēmu ūdeņu ekoloģiskās un biotopu kvalitātes noteikšanai. Līdz ar to tiks veicināta efektīvāka resursu pārvaldība, kas samazinās kopējās valsts monitoringa izmaksas. Tāpat tiks uzlabota iegūto datu kvalitāte un tie būs savstarpēji salīdzināmi.

2026. gadā paredzēts sākt dabas aizsardzības plāna *Salacas ieleja* izstrādi, un tā būs šī projekta noslēdzošā aktivitāte, jo iekļaus sevī visā projektā īstenotā rezultātus, iegūto informāciju un sniegs norādes par iespējamajiem un vēlamajiem pasākumiem teritorijas attīstībai. – *Projektiem ir svarīga pēctecība. Ja kāds vēlēšies rakstīt vēl kādu projektu, noteikti to varēs darīt, balstoties uz šajiem iegūtajiem datiem, – uzsver L. Vizule-Kahovska. – Arī dabas aizsardzības plāns sniegs lielu ieguldījumu. Tajā būs norādītas konkrētas vietas upē, kur nepieciešami atjaunošanas pasākumi. Uz to pamatojoties, konkrētai pašvaldībai būs vienkāršāk, piesaistīt finansējumu. Nebūs vajadzīgi papildu apsekojumi, nebūs atsevišķi nepieciešami ekspertu atzinumi, – norāda L. Uzule.*

* * *

Vairāk attēlu no upju apsekošanas – *Ausekļa* mājaslapā, sadaļā *Galerijas*.

Tematisko lappusi atbalsta:

Limbažu novads

Par «Zini, sargā, copē!» saturu atbild projekta īstenotājs SIA «Izdevniecība Auseklis».

Lappusi sagatavoja **Līga LIEPIŅA**